

Litaba

Tsa Lesotho

Khatiso ea 03

www.trc.org.ls

Tšitoe 2018

Motlotlehi aka a bua ka thata

*...sechaba sa
khothala*

**Leqhepheng
la 2**

**Litsekamelo
tsa
Marena li
susumetsoa
ke tlala**

**Leqhepheng
la 3**

**Lekhotla la
matona ke
seseli holim'a
likhafa tsa
mafutsana**

**Leqhepheng
la 7**

**Tlala ke sesosa sa
mekha e
mengata**

**Leqhepheng
la 9**

**Transformation Resource Centre e lakaletsa bohle metsoalle, batšehetsi
le balekane ba eona mahlohonolo a Keresemese le Selemo se secha.**

BOHLOPHISI

Sechaba se kenyeletsoa joang litabeng tsa tlhopho-bocha?

Lesotho leo re le laba-labelang **“Lesotho we Lwant!”** mohoo oa naha le khoelehetso ea ‘muso nakong ena ea tlhopho-bocha. Sena ke sesupo sa hore Basotho ba kena litabeng tsa tlhopho-bocha ka sephoe se le seng eleng sa ho bopa Lesotho le lecha. Lesotho leo meloko le tlang e tla imona menoana ka lona. Lesotho leo motho e mong le e mong a tlang ho phutholoha ho lona. Lesotho le lokolohileng le nang le khotso.

Re tla hopola hore leano la naha la chebelo-pele ea mon-gaha-kholo (**Vision 2020**) le supa hore; **“ka selemo sa 2020, Lesotho e tlabe ele naha e nang le botsitso le khotso, e kopaneng le ho sebetsa ‘moho le ho phelisane ka khotso le bahaisane ba lona. Le tlabe le atlehile ka bosebeletsi bo botle. Moruo o matlafetse, tikoloho e hloekile molemong oa bohle le tšebeliso ea marang-rang e ntlafetse.”** Nakong ena ea tlhopho-bocha ke moo joale naha e lokelang ho itlahlaba ele ka ‘nete le ho sheba hore na e hokae ka chebelo-pele ena molemong oa Basotho le hore na re feela re fihletse eng mekolo-kotoaneng ena.

Ka mora likharuru tsa nako e telele le ho hloka botsitso ka lilemo tse ngata, babusi ba amohetse tlasa tataiso ea mokhatlo oa kholiso ea moruo hloahloeng e ka boroa ho Afrika (SADC) hore ele ho rarolla mathata a tjametseng naha, ho bohlokoa hore ho hlophoe bocha melao ea naha le litsi tse kholo tse tšehetsang puso. Tlhopho-bocha ena e kenyeletsa molao oa motheo, bosebeletsi ba sechaba, mafapha a tšireletso, bophatlalatsi, makhotla a boahloli le paramente.

Morero ona oa tlhopho-bocha le ha o le moholo ha kana o bile o tlo ama Mosotho e mong le e mong, ha o bonahale o kenyeletsa lentsoe la sechaba. Litaba tsena tsa tlhopho-bocha li fetotsoe tjeoa ke baholo kaha bapolutiki ba ipokelletse ka tsona Maseru mona ‘me bakhethi ba salletse morao. Litumellano tse etsoang litabeng tsena li etsoa boholo ke baetapele ba mekha le makhotla a lipolutiki a teng ka hare ho naha ntle le ho batla maikutlo a sechaba.

Bohle re tla hopola tumellano e ileng e tekeneloa ke ‘muso le bohanyetsi e neng e lumella baetapele ba bohanyetsi ba bileng palehong ho khutlela ka hare ho naha ‘me joale e bafa tiisetso ea hore ha bana ho isoa ka pele ho makhotla a molao nakong ena ea tlhopho-bocha. Tumellano ena e supa hantle hore ha hona moo bapolutiki ba tsotellang sechaba empa seo ba se shebileng ke botsitso le tšireletso ea bona. Karoloana

ena ea tumellano ena e ile ea lahloa ke **Lekhotla la Molao oa Motheo la Naha (Constitutional Court)** kaha hone ho hlakile hore e entsoe ntle le ho ela hloko melao e ntseng e tsamaisa naha.

Ho bohlokoa hore ho kenyeletsoe maikutlo a sechaba litabeng tsene ele hore bohle ba ikutloe ele karolo ea Lesotho leo re le labalabelang. Lesotho leo re ileng ra lesupa hore re tlabe re le lona ka selemo sa 2020. ‘Moka o moholo oa sechaba o bohlokoa haholo kaha ke ona o bopang lintlha tse tlang ho haneloa ha ho etsoa melao ke ka lebaka lena ho leng bohlokoa hore hobe le boemeli ba sechaba ka hare ho ona. Mekhahlelo e lokela ho kenyeletsa hara e meng, borena, bacha, basali, boemeli ba bo-rameetlo le bongaka, bahoebi, barutehi le batho ba hlalefitsoeng, bapolutiki, sechaba se phelang ka ntle ho naha, likereke le litumelo ‘moho le batho ba tummeng ka ho hlalisa maikutlo litsing tse fapakaneng tsa khaso ka litaba tsa naha.

Leselinyana la Litaba tsa Lesotho le tsoile la ea kopana le sechaba ka mekhahlelo ea sona libakeng tseo TRC e sebetsang ho tsona ka sephoe sa ho bokella maikutlo a sona sechaba seo ka litaba tsa tlhopho-bocha. Litaba tse tlang ho hlahella ka hare ka mona ke maikutlo a sechaba ‘me a tlang ho kenella litabeng tsa tlhopho-bocha. Maikutlo ana a kenyeletsa ngongoreho ea nako e telele ea sechaba ka tsela eo Tonakholo e khethoang ka teng, ka ha re elelloa hore Tonakholo ha e khethoe ke sechaba empa e khethoa ke litho tsa ntlo ea bakhethoa ba sechaba. Tsela eo khetho ea hae tonakholo e etsoang ka teng sechaba se lumele hore ke sona se mokhethileng empa ho latela molao hose joalo.

Ho tsela ka paramenteng. Ke ntho eo boholo ba sechaba bo nang le maikutlo ka eona empa joale bo se na matla holim’a eona kaha maparamente ae etsa feela ntle le ho kopa tumello ho sechaba se ba khethileng. Bang ba re taba ena ea ho tsela e lokela ho etsetsoa molao o e tataisang le o e laolang o tlang ho etsa hore maparamente a tlamehe maoto le matsoho hore tumello ba e nke ho bakhethi. Litaba tse ling ke tse amang maikutlo a sechaba ka botlotlotlehi le matla a bona tsamaisong ea puso. Matla a tonakholo khethong ea bakameli ba litsi tsa tšireletso ho tlang ho ntša bookameli ba litsi tse joalo lipolutiking.

Ho kenyeletsoa hoa sechaba litabeng tsa tlhopho-bocha ke sesupo sa kholo ea naha litabeng tsa tsamaiso ea puso ‘me sena se bolela hore ho tla ba bonolo ho fihlela mohoo o reng **Lesotho leo ke le labalabelang.**

Motlotlehi aka a bua ka thata ...sechaba sa khotala

Motlotlehi Letsie III

MASERU – Sechaba sa Basotho se bonahetseng se halefisoa ke ho se be le lentsoe hoa Motlotlehi Letsie III, se thabile haholo nakong eo a neng a bua ka thata ha a thakhola qaleho ea litaba tsa Tlhopho Bocha ea melao ea naha ea Lesotho.

Motlotlehi o ile a hlalosa hore maphelo a mangata a batho ba senang molato a felile ka lebaka la thlokahalo ea melao ka hare ho naha, a boela a hlalosa hore batho ba ea tseba hore ho latela mae-mo ana a ileng a bonahala a nkile mojaho oa pele, ba bile ba lahlehela ke Baokameli ba

Sesole sa Lesotho ka mabaka a fokolang.

“Ho bonahala bapolutiki ba naha eena ba suntse linko tsa bona litabeng tse amanang le litsi tsa tšireletso, taba ena ea bona e bonahala e sa eemoring e mong le e mong ha a fihla feela oa kenella. Hona joale litsi tsena li bonahala li se li nka lehlakore hoba sena seo bapolutiki ba se etsang ka tsona se ba sitisa ho etsa mosebetsi oa bona ka bokhaban” a rialo Motlotlehi.

A re nakong eo ho etsoang tlhopho bocha ba melao ea Lesotho ho lokeloa hore bohle ba etsang melao eo ba tsepamise

maikutlo a bona haholo litabeng tse amanang le litsi tsena.

Motlotlehi a boela hape a hopotsa Basotho hore ka Lah-lano Loetse 2017, ba bang ba litho tsa sesole ba ile ba kena ka hare ho ofisi ea Mookameli oa Sesole sa Lesotho Lt. General Khoantle Montšomontšo eaba ba qalella ho mo thunya ho fihlela a lahlehela ke bophelo. A kopa litsi tsa litšireletso hore ba ithute ka liphoso tsa bona ba se hlole ba li phetha hape. A boela a thathiseletsa litaba tsa hae ka ho hlokomelisa bohle ba tlang ho kenya letsoho litabeng tsena hore ba hopole hore seo ba se etsang se molemong oa Basotho le bana ba bona.

Ha a ne a thakhola litaba tse amanang le tlhopho bocha eena Dr Motsoahae Thabane a bua paramenteng likhoeling tse ‘maloa tse fetileng o bile a supa hore seo ba batlang se etsahale ke “Lesotho leo re le hlokang”, le tlang ho kenyeletsa bohle, ho hlompheha litokelo tsa mantlha tsa botho ho kenyeletsa le ho hlopha melao le melaoana haholo ka makhotleng”, a rialo Dr Thabane.

Dr Thabane o bile a netefatsa hore naha eena e bonahala e tjametsoe ke mathata a mangata haholo, malebana le litaba tse amanang le tšireletso le thlokahalo ea botsitso ba lipolutiki ka hare ho naha.

Sechaba se lumela hore morena e moholo a buseletsoe matla a puso

BOTHA-BOTHE – Maikutlo a sechaba a batla a sekamela hore Borena ba Boholo ba Naha, ekasitana le borena ka kakaretso bo ke bo boele bo fuoe a mang a matla a puso e le ho arolelana le bapolutiki boikarabello ba ho aha le ho bopa ekasitana le ho boulela khotso ka har’a sechaba.

Mofumahali ‘Malebohang Ramonate, ho tsoa motseng oa Letobong, seterekeng sa Botha-Bothe, o re borena bo lokela ho ekeletsoa matla ao bo neng bo ntse bo ena le bona ho tloha pele, a ho etella puso, eseng sena se bonahalang hajoale moo bo-ralipolutiki e seng ele bona ba etsetsang naha ena liqeto tse kholo, ba le inosi.

A re ha se phoso ha bo-ralipolutiki ba ntse ba le teng ho etsa tšebetso ea bona ea ho isa litšebeliso sechabeng, empa e fosahala moo teng ho bonahalang joale ba se ba ena le matla a senyekhe-nyekhe, ba

hatikela feela le litorong tsa matla a borena.

A re ho ea ka eena, hoja ene ele ntho e khonehang, kamorao ho tlhopho bocha ena, ho ne ho tla boeloa pusong ea borena, kaha le tsona lipolutiki tsena li boetse li arohantse sechaba sena sa Basotho, eleng moo a supileng hore motho o mong feela ea ka kopanyang sechaba sena nakong eo se arohaneng, eleng morena.

A re bothata bo teng hajoale ka hare ho naha ea Lesotho, ke litsi tsa tšireletso tseo hangata li sebelisoang hampe ke bo-ralipolutiki, eleng moo a supileng hore litsi tsena eka-ba sesole, sepolesa, setsi sa tlhabollo ea batšoaruoa le sa mautloela, li lokela ho ikemela ka ho felletseng ele ho li qobisa ho itšunyakaka ka hare ho tsona hoa bo-ralipolutiki.

“Re boetse hajoale re maketse re le sechaba ho boela ho utloa hore motlatsi oa mehleng oa tona-kholo, Mohlomphehi Mothejoa Metsing o fane ka

mabitso a masole ao a batlang hore ebe ona a mo lebelang, eleng se makatsang sechaba hore na haele ralipolutiki o tsebana joang le litho tse joalo tsa tšireletso,” a botsa joalo ka makalo. O boetse a supa hore ho ea ka eena, litho tsa tšireletso ekare li ne li ka haneloa feela leho khetha, kaha ho ba fa monyetla o joalo, e boetse ke monyetla oa hore ba boele ba be le seabo ho tsona tse joaloka tsa lipolutiki.

A re melao ena e mecha e tlang ho etsoa, ho loketsoe ho kenyeletsoe ea hore batho ba khethoang ho etella litsi tsena ba lokela ho khethoa ho latela makhabane le boiphihlelo ba bona, kaha ha ba khethoa ke bo-ralipolutiki ho bonahala ba qetella ba sebeletsa ho fihlella lithahasello tsa bapolutiki ba joalo, eseng tsa mosebetsi oa bona kapa tsa sechaba.

O boetse a re hape batho ba joalo ba lokela ho isoa li

Litsekamelo tsa Marena li susumetsoa ke tlala

Morena Moshoeshe o ile a loanela sechaba sa hae, 'me a theha selekane le Marena a mang ho theha sechaba sa Basotho. Ka mora moo a tsoaela bara ba hae borena libakeng tse fapaneng, ke sona se ileng sa tsoala hore ho be le borena ka tsoalano. Leha ho le joalo, ho bonahala borena bo ile ba lahlehela ke boleng ha ho kenngoa tšebetsong puso ea sechaba ka sechaba.

Mofumahli 'Mathabo Mahata (59) oa Maebeng Leribe o re borena ha bo sa na moelelo hobane marena ha a khethoe ho latela litsebo le boiphihlelo empa a tsoalloa boemo boo. A re bohola ba marena a etsa liketso tse tsoileng tseleng joalo ka ho rekisa thepa ea sechaba kante ho tumello ea sona. A re marena a lokela ho hloka litsekamelo habane ba sebeletsa sechaba kaofela empa ho bonahala ba nka lehlakore ka lebaka la tlala.

O itse leha ho le joalo ha a re bo felisoa, empa ho lokeloa ho fetoloe melao e ba tsamaisang, ba khethoe ke sechaba joalo ka baetapele ba bang ba sechaba. A re ha se 'nete hore ha morena a le bohlae a busa sechaba ka toka, mora oa hae o tla tsoana le eena, 'me a re

sena ke sesupo sa hore ha se toka hore motho a tsoalloe borena.

Ka lehlakoreng le leng, Mofumahali 'Marealeboha Mafube oa Amerika Leribe o itse borena ke karolo ea bohlokoa ea sechaba, bo hloka haholo ho kopanya sechaba. A re pele ho fihloa sepoleseng, morena ke motho oa pele eo ho qaloang ho eena, 'me haele ea sebetsang hantle le sechaba, o thusa sechaba ho rarolla liqaka tsa bona tse sa hlokeneng ho isoa makhotleng.

A re takatso ea hae ke hore ho hlakoloe molao oa motheo oa 1993, o etsang hore motletlehi a hloke lentsoe. A re motlotlehi a fuoe matla a hoba le seabo litabeng tsa naha, a se ke a etsetsoa liqeto e be ho thoe o entse lintho ka keletso ea tona khola. A re lintho tse kang khetho ea moahloli oa lekhotla motlotlehi o lokele ho hlahloba ka bo eena na ke mang ea tsoanelang ofisi e joalo.

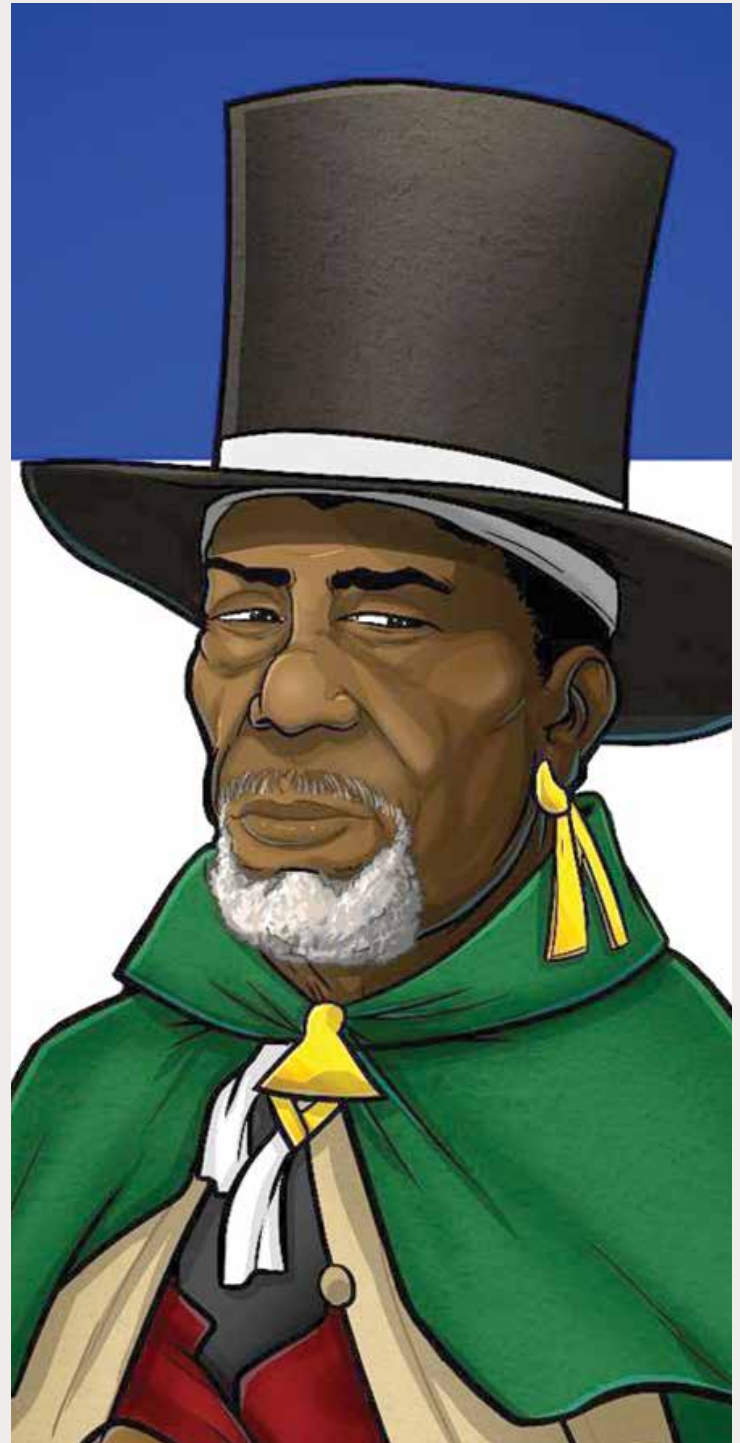
Setsibi sa molao se rutang sekolong se seholo sa sechaba a sa ratang ho ipolela, o itse ho ea ka molao oa motheo oa 1993 karolo ea 45 (1), motlotlehi o khethoa ke lekhotla la marena (collage of chiefs) motho ea nang le bojalefa ba

borena.

A re Morena Moshoeshe e ne e se oa ntlolong ea borena bo bohola o mpile a tuma ka lebaka la makhabane a hae, a re pele ho puso ea hae, borena bo ne se ntse bo le teng ebile bo hlahlamana ka tsoalo. A re Morena Moshoeshe o ne a kope tšireletso ho manyesemane 'me ke hona moo tsamaiso ea borena e ileng ea fetoha teng ea ho tsoalla Basotho mokhoa ona oa borena.

Monghali Kasa Ntaopane (76) oa Linotšing Ha Mokokoana Leribe o hlalositse hore ha a na leseli ka litaba tsa tlhopho bocha, le ho utloa fela ka tsona ha a so utloa empa a re maikutlo a hae ke hore borena bo bohlokoa haholo, haholo metseng ea Basotho moo sepolesa se leng hole. A re morena ke eena ea kopanyang sechaba le puso e holimo, takatso ea hae ke hore borena bo matlafatsoe bo tsebe ho sebeletsa sechaba hantle.

O itse hangata ha hona le lintho tse amang sechaba joalo ka eona tlhopho bocha, li etsetsoa batho ba litoropong bona ba salla morao empa le bona joalo ka batho ba bang ba hloka ho ba le seabo litabeng tsa naha.

Morena Moshoeshe I

Motlotlehi o tšoenngoa ke liqhoebeshano tsa naha

Motlotlehi Hlooho ea naha ea Lesotho o re likhang le li qhoebeshano tsa ka mehla li hloakisitse naha ena botsitso ka nako e telele, moo teng a itseng ka bomalimabe tsena tsohle li entse hore naha e hloloe ho tsepamisa maikutlo a eona khulisong ea moruo oa eona.

Tsena Motlotlehi o li hlalositse h'a bula ka molao 'moka oa naha o lelekellang Tlhopho-bocha, o neng o tsoaretsoe Holong ea Liboka ea Naha e bitsoang 'Manthabiseng Senatsi, ka la 26 Pulungoana monongoha, moo a bontšitseng hore sepheo sa 'moka oo ke ho tla fanana maikutlo le malebela morerong o bohlokoa oa tlhopho-bocha, ka sepheo sa ho matlafatsa litšiea tsa bohlokoa tsa puso ea sechaba ka sechaba, moo teng a reng ho kena morerong ona ke bopaki ba leeto le bolutu leo naha e le tsamaileng ka boipuso ba eona ba lilemo tse ka holimo ho mashome a mahlano (50).

Motlotlehi o re sechaba sa Basotho ka hona, se fumane ho hloka haholo litšiea tsa puso tse kang Molao oa Motheo,

Makhotla a Molao, Paramente, Bosebeletsi ba Sechaba le Litisi tsa Tšireletso, li ntlafatsoe le ho matlafatsoa. A re tšepo ea sechaba ke hore ha tsena li ka tsa etsahala ka nepo le ka katleho naha ena e tla fumana tharollo e tlisang botsitso ba moshoelella.

A ipiletsa ho marena, bahlomphehi le bohle hore ba moo e le baemeli ba sechaba, beo sechaba se beileng tšepo ea sona ho bona, ka hoo ba se tšepahalle, ba etse mosebetsi oa bona ka sebete, ka boitelo le ka 'nete.

A re haele mona ho kennoa temeng e kholohali ea tlhopho-bocha, bohle ba ke ba ithapalatse malebana le litaba tseo ho tlang ho sebetsanoa le tsona, molemong oa sechaba sa Basotho le botsitso ba naha ena. A re bohle ba behe naha kapele ho tsohle, ba itebale bo bona 'me ba sebeletse ho aha Lesotho leo ba ka ikotlang sefuba ka lona.

A leboha SADC le mekhatlo eohle e kentseng letsoho katleisong ea tlhopho-bocha

A re liqholotso tseo naha e thulaneng le tsona li fana ka

thuto hore melao ea naha e lokeloa ho nyakureloa bocha le ho ntlafatsoa, e le ho qala bocha ho khema le linako kapa hona ho fihlela bophelo ba kajeno ba lipolotiki, e leng bo kenyeletsang puso ea kopanelo har'a tse ling.

Ho tloha moo, a qotsa puo ea hae eo a ileng a e buoa ka selemo sa 2014 e neng e re "Boetapele ba sebele ke bo se nang boikhabo, bo nang le kutloelo bohloko ea sechaba, nalane ea naha ena e bonts'a ka ho hlaka hore re hloka boetapele ba sebele bo nang le chebelopele besebeletsing le ntlafatsong ea sechaba", ke Motlotlehi eo, moo teng a entseng boipiletso ho marena, baetapele le bahlomphehi bohle hore sechaba se beile ts'epo ea sona ho bona, ka hoo ba se ts'epahalle, ba etse mosebetsi oa bona ka sebete, ka boitelo le ka 'nete.

Ho sa le joalo, Tona-Khola ea Lesotho Dr. Thomas Thabane o itse ho chabile letsatsi le lehloho nalaneng ea Lesotho, e leng letsatsi leo ba phethahatsang boitlamo ba bona e le 'muso, ka hoo o re o leboha

mekhahlelo eohle e nang le seabo tlhopho-bocheng, 'me a re joaloakaha maele a Sesotho a bolela hore letsoele le beta poho, ha bohle ba kopanya maboko 'moho, naha ena e tla tseba ho etsetsoa meralo ea bokamoso bo chabileng molemong oa bana ba bona le bana ba bana ba bona.

A re bohle ba hopole hore "kaofela re chabana sa kho-mo", ke Thabane eo. A re baetapele ba tsebe hore mosebetsi oa moetapele ke ho supa tsela e isang ba mo latetseng makhulong a matala.

A tsoelapele ho bontša hore bohle ba lehlohonolo hobane mafapha le mekhahlelo eohle ea sechaba sa Basotho e emetsoe 'mokeng ona, moo teng a itseng ke tšepo ea hae hore tšobotsi ena eeo mekhahlelo eohle e phuthehileng ka eona 'mokeng oo, e tlo nonts'a lipuisano, meralo le liqeto tse tseo batla li etsa hore Mosotho e mong le e mong a imone menoana ka lithoana tsa tlhopho-bocha ena.

Ho feta moo, Thabane o ipilelitse ho bohle ho behella ka thoko litabatabelo tsa bona e

le batho ka bo mong kapa tsa lihlopha tseo ba tsoang ho tsona, empa bohle ba behe kapele litabatabelo tsa Basotho ka moka, kaha lets'oele le beta pooho hape bohlae ha bo ahe ntloana ngoe.

Haele Mokena-lipakeng Justice Moseneke Dikgang, o thoholelitse bohle ba ileng ba sebeletsa ka mofuthu le bokena lipakeng ba SADC litabeng tsa Lesotho, a leboha boikitletso ba bona le boteng ba bona 'mokeng ona. A re baetapele ba tseba hantle leeto leo ba le nkileng ho tla fihlella mona, ka ts'etso ea bohanyetsi, boetapele ba bohanyetsi, Tona-Khola ea mehleng, bacha, mekhatlo ea sechaba joalo-joalo, moo a reng 'moka ona ke lithoana tsa ts'ebeliso 'moho eeo.

A lebohela naha ka boiphihlelo bona, a bile a supa hore e se e ka bohle ba ka tsoellapele ka mosebetsi ona oa Tlhopho-bocha ba ts'arane ka matsoho ho isa qetellong, e leng moo a reng eena o kholisehile hore ba fihlile mothating oo ho kekeng ha hlola ho ba le ho koenehela litaba.

‘Muso le Sechaba ba fapana ka maikutlo holima tlhopho - bocha

Mokhatlo oa sechaba DPE o bile le kopano le mafapha a sechaba a ka ‘nang a lebaleha nakong ea ‘moka oa sechaba, moo ho lo fanoa ka maikutlo ka litaba tsa tlhopho bocha tšebeletsong e bileng Maseru.

Mohokahanyi oa naha oa Monghali Sofonea Shale o itse ho fihlile tlhokomelong ea bona hore ha ho ntse ho lokisetsoa ‘moka oa sechaba, ho na le mekhahlelo e sa fuoeng monyetla joalo ka batho ba holileng.

O itse ke ka hona DPE e boneng ho le bohlokoa ho kopanya mafapha ana le ho etsa hore ho be bobebe ho bona ho hlalisa maikutla a ona ka sepheo sa hore maikutlo a mafapha ana a tle a boptjoe e le hore a tle a kenelle litabeng tsa tlhopho bocha. A re ho fihlele tlhokomelong ea bona hore ha ho lumellanoa ka mokhoa oa tšebetso lipakeng tsa sechaba le ‘muso ka tsoelo pele ea tlhopho bocha, joale mohlomong a mang a ka thusa hore ho atameloane.

Monghali Shale o re maikutlo a mekhatlo ea sechaba ke hore sechaba se lokela ho botsoa hore na se batla ho busoa joang, empa ‘muso ha o na maikutlo a joalo, babusi ba nahana hore ke bona ba tla etsa liqeto molemong oa sechaba.

O itse pele ho kopano ena ba potolohile le mabatooa ohle a Lesotho ho fumana maikutlo a sechaba ‘me ba ithutile hore sechaba se thahaselletse hore litaba tsa tlhopho bocha li tsoele pele ‘me se be le seabo litabeng tseo.

Ho sa le joalo, mohlanka oa mehleng oa setsi sa tlabollo ea batšoarua (Lesotho Correctional Service – LCS) monghali Mopeli Letsie o itse boithutong ba hae o hlokometse hore ntho e bakang merusu ka hara mafapha a tšireletso ke ho selakane hoa

Mohokahanyi oa Development for Peace Education (DPE) Monghali Sofonea Shale

meropotso ‘me sena se etsa hore bahlanka ba se khotsofale. A re ha ho ka hoa etsoa hore litsi li tšoane ka mekhoha ea ho lefa meputso le meropotso e meng, ho ka fihleloa botsitso.

A re ho bonahala litšeki-setso ho mafapha a mang empa mesebetsi ea bona e tšoana ebile e neheletsanoa. A re ha hona lefapha le bohlokoa ho feta le leng ka hoo ha ho nepahale hore ho qolloe lefapha ka leng hore le sebetse ho feta le leng.

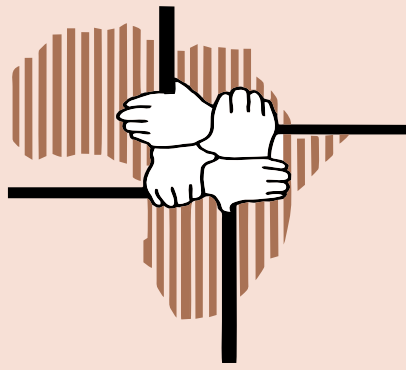
A re bothata bo bong ke ho nkha letsuka la lipolotiki ka hara litsi tsa tšireletso, ‘me sena se bakile hore ho be le ho sekisetsoa, hona le hona ho sitisa hore hobe le batho ba ba tšehetsang bapolotiki, ‘me le hona ho baka bothata ba ho sebetse ‘moho hantle.

Monghali Letsie o boetse a re molao o tsamaisang LCS o fang mookameli matla a ho etsa liqeto tsa ho phahamisa bahlanka le ona o fosahetse, a re ho hloka hore ho khutlisoe Defence Council eo e leng eona e tla beha litaba tsa nyollo le tšebetso ea litsi leihlo.

Ka lehlakoreng le leng, ea emetseng lefapha la ba moetlo Morena Sebonomoea Ramainoane oa Koung Ha Chere, o itse bona ba bona ho hloka hore ho eloe hloko selelekeleng sa Molao oa Motheo hore Basotho ke sechaba sa bokreste le bochaba.

A re ba boetse hape ba hloka hore molao o re motho ha a utsoitselitse e mong a se ke a isoa chankaneng empa a lefe ka ho lekana hobane ha a isoa chankaneng ea mo utsoelitseng ha a buseletsoe letho empa a senyehetsoe, ‘moho le ea utsoetsang ‘muso.

Kopanong ena ho bile teng bahlanka ba mehleng ba ‘muso, batho ba moetlo, batho ba holileng hara ba bang.

TRC appreciates and acknowledges the continuous support of the US Embassy on the initiative to promote youth participation on issues of governance through the US Embassy Maseru grants.

Sechaba se lumela hore morena e moholo a buseletsoe matla a puso

Hotsoa leqhepheng la 2

potsong ke lefapha le tlang ho khethoa le ho ikemela e le ho eletsela le ho fa tonakholo lebitso la motho eo le lumelang ha ele eena ea lokeloang ke mosebetsi o joalo, ‘me ebe joale tonakholo kamorao ho moo ke hona a ka eletsang Motlotehi ka lebitso la motho

ea joalo, ho etella setsi se joalo.

Ramonate o boetse a supa hore ntlheng ea paramente, ho bonahala bakhethoa ba lebala kapele hore na ba fihlile joang ka hare ho paramente, kaha ba lebala ho boela ba kopana le sechaba nako le nako, e le ho lula ba okha matla le ho nka malebela ka thomo ea bona.

A re mokhethoa o lokela ho

utloisisa hore ke mosebeletsi oa sechaba ‘me o lokela ho lula a itlaleha ho sona sechaba se joalo nako le nako, ‘me hajoale ho bonahala ho sa etsahale joalo.

A re ha se ntho e amohelang hore ebe maparamente a ntse a tšela a leba mekheng le makhotleng a mang ha ba fihla ka paramneteng, kaha

ba sa ikisa moo, ba mpa ele barumuoa ba sechaba, le hore ntlha ena e lokela ho thibela kapele-pele kaha ehlile e hanyapetsa sechaba se khethileng batho ba joalo. O phethetse kaho supa hore ntlheng ea khetho ea tona-khoho o bona ho ntse ho nepahetse ha maparamnete ele ona a ntseng a etsa khetho, kaha ele bona

ba haufi le eena ‘me ba hlile ba tseba na tšebetso ea letsatsi le letsatsi, eleng seo bona ele sechaba ba se nang leseli la sona, ke kahoo a lumelang ha barumuoa bana ba bona ele sechaba, eleng bona ba ka atlehang ho etsa mosebetsi o joalo ka ho feletseng ‘me ba ba tlosa le eena motho ea joalo, ha ho hloka hore.

Tlhopho-bocha ha se ho qala Molao oa Motheo o mocha ...empa ke ho kata likoti tse teng molaong

MAFETENG – Karolo e kholo ea sechaba e batla e tsitsipana le ho ferekana ha ho buuo a ka tlhopho-bocha ea Molao oa Motheo, hore na ho boleloa hore o teng o qhaloe o qaloe bocha kapa ho koaloe likheo le masoba a boleloang a le teng ka har'a molao oo o moholo oa naha?

Monghali Lebohlang Tsaeng ho tsoa seterekeng sa Mafeteng, o re lehoja a sena leseli le hlakileng haholo ka tse ling tsa litemana ka hare ho Molao oa Motheo oa Naha, empa h'a lumele hore naha ea Lesotho ha e bua ka tlhopho-bocha e lokela ho qala ka ho felletseng molao o mocha oa motheo, empa ho lokeloa ho lokisoa feela tse ling tsa litemana ka hare ho molao o ntseng o sebelisoa hajoale.

A re moo ho bonahalang oseng osa ikamahanye le linako tseo re phelang ho tsona hajoale, teng ho lokelang hore ho ke ho chakeloe tse ling tsa lintlha ka hare ho ona, leho supa hore mathata a naha ea Lesotho e hlile hase melao hakaa-lo-kaalo empa ele batho kaha ba sitoa ho latela eona melao eo e ba iketselitseng eona.

A re sechaba sa Basotho se lokela ho tseba hore Molao oa Motheo ke ona lesupa tsela le hore tsohle tseo ba li etsang li lokela ho ipapisa le ona molao oo, 'me ebang ho eba joalo sena se tla thusa ho loantša ho se ikobele molao ho teng ka hare ho naha, eleng se tlang ho thu-

sa hore nako etlang re se hlole re kena leanong le leng la tlhopho bocha.

O boetse a supa hore nakong eo ho kenoang litabeng tsena tsa tlhopho bocha ho lokeloa hore ho ke ho fanoe ka nako e hlakileng eo ho lebelletsoeng hore tonakholo a lule litulong ka eona, eleng moo a supileng hore eena o lumela hore nako e joalo e lokela ho ba lilemo tse leshome feela, kaha ho se ho bonahetse linaheng tse ling hore babusi ba lulang litulong nako e telele, ba bakela linaha mathata kaha ba futhumalloa ke litulo haholo hofhlela moo ba etsang lintho tseo ebang bothata hore li hlahelle ha ba lumela ho tloha maamong a joalo.

Tsaeng a re ha se ntlha e amang tonakholo feela e lokelang ho chakeloa, empa le ona maparamente ho lokela hore ho be le tsela e hlakileng ea hore na ba lokela hoba ka hare ho paramente nako e kae eleng moo a boetseng a supa hore le hona mona, o lumela hore maparamente ka mokhoa o tsoanang, a lokela hoba ka hare ho ntlo eo lilemo tse leshome joaloka tonakholo.

A re sena o se bua a ipapisitse le boitsoaro boo hangata bo eeng bo bonahale nakong eo joale sechaba se khethang ho tlosa litulong moparamente ea joalo kaha hangata ho ee ho bonahale ba hlokisa mabatoa a bona botsitso leho batla ho khoramela litulong tse joalo

leha sechaba se se se sa ba batle.

Hosalejoalo Tsaeng o boetse a supa hore naha ea Lesotho e boetse e lokela ho inahana bocha litabeng tsa tlhopho bocha haholo joale haho thuoa litabeng tse amanang le mafapha a tšireletso kaha hose ho bonahetse hore Lesotho boholo ba nako le hlokisoa botsitso ke mafapha a tšireletso kaha bo-ralipolotiki ha bale matleling ba sebelisa mafapha a joalo hampe, ebe hamorao naha e tobana le tlhokahalo ea botsitso litabeng tsa tšireletso.

A re ho ea ka eena, tonakholo ho lokeleha hore ho emisoe hore ebe ke eena ea khethang molaoli oa sesole sa Lesotho, mookameli oa sepolesa, oa setsi sa mautloela le sa tlhabollo ea batsoaruoa, le hore joale matla a joalo a khetho, a lokela ho ba hona ka hare ho litsi tse joalo, kaha ka hare ho tsona hona le liofisiri tse kholo tseo tšebetso ea motho ka mong le matla ao motho ea joalo a nang le ona mosebetsing oa hae oa letsatsi le letsatsi, e tsebahalang.

Ka lehlakoreng le leng o boetse a supa hore eena o lumela hore botlotlehi bo lokela ho lula bo ntse bo le teng ka hare ho naha ea Lesotho kaha ele ona motheo oa sechaba.

A re Motlotlehi o lokela ho nkoa ele molula qhooa nakong eo joale ho nang le mathata a kenyelletsang a lipolotiki, eseng nakong ena eo a se nang lentsoe litabeng tsa puso eka-

Potso sechabeng holima molao o mocha oa motheo

Khetha ha 'ngoe ka ho etsa sekere ☒ kahare ho le bokose la khetho ea hau.

Na Lesotho le hloka molao o tataisang qeto ea ho isa potso sechabeng kapa qeto ea ho isa potso sechabeng e fuee tonakholo ho supa tsela?

Lesotho le hloka molao o tataisa potso sechabeng?	☐	☐
	Ee	Che
Qeto ho isa potso sechabeng ha e fuee tonakholo a supe tsela?	☐	☐
	Ee	Che

sitana le moo joale ho bonahalang bo-ralipolotiki ba etsoa taolong. A re bo-ralipolotiki bona ba ntse ba lokela hoba teng ho tsamaisa litaba tsa puso kaha ele bona ba khethiloeng ke sechaba 'me ba tsebang se hlokoang ke sechaba.

A re naha ea Lesotho ha e lokele ho qopitsa tsela eo ho bonahalang naha ea Eswatini e sebetsang ka eona, kaha ho ka fosahala hore ebe lelapa le le leng le ka eba le matla holim'a sechaba sohle sa naha eo, 'me seo se ee se qetelle se se se ba le mats'oao a bohatelli.

O phethetse ka ho supa hore mokhoa oo naha ea Lesotho o ntseng o o sebelisa hajoale oa ho khetha, o lokela ho fetolola kaha ho bonahala o

se molemong oa sechaba seo ebang sona se romang batho ba joalo ka hare ho paramente. A re mokhoa ona ha o lumelle sechaba ho fetola batho leha ba se ba sa latele litabatabelo tsa bona ele sechaba, eleng se ba qobellang ho ema nako ea lilemo tse hlano ho ka fetola batho bao.

O boetse a supa hore taba ena ea maparamente eaho tšela ka khetho ea sechaba e lokele ho fetolola, ha ho simolloa ka tlhopho bocha kaha e hatikelela ka ho feletseng litokelo tsa bakhethi, haeba ba tla khetha motho ho ea emela seo bona ele sechaba ba se lumelang 'me ebe motho ea joalo h'a fihla moo o khetha ho ea ka lehlakoreng le fapaneng.

Thlopho-bocha e tsosolosa maqeba a neng a bobile

'Makakhiso Malothoane (34), oa Hlotse Lisemeng II, o re mofereferere oa lerata le utlohalang mahareng a boetapele ba naha ena ka mafapha a eona ho fapakana, malebana le litaba tsa Tlhopho-Bocha, e ba bakela pherekano e le sechaba tlaase metseng, kaha ba sitoa ho tsoara hore na hantle ho buuo a ka eng, hobane ba utloa motsoebere oa litsekisano tseo ba sitoang ho li utloisisa, ka hoo o re ba salletse morao litabeng tsena.

Malothoana a buoa le le-selinyane la TRC, ka la 21 Pulungoana monongoaha, o hlalositse hore litaba tsa tlhopho-bocha ena o anela ho li utloa li buuo liea-le-moeeng, moo le teng li buuoang ho entsoe lerata, ka hona o ipiletsa ho bakhethoa ba sechaba ho kenella ho bona metseng ho ba otlollela litaba tsena. "Ke ipotsa hore na litaba tsena na

li re beha hokae re le sechaba metseng," ke Malothoane eo.

A re o labalabela ha tlhopho-bocha ena e ka ea lokisa melao e tsamaisang mafapha a tšireleto, ka ho khetholoha sepolesa sa hana, moo a reng ho bonahala se le hore haholo le se lebelletsoeng ka sona. A re mapolesa a utloahala a hlahella liketsong tse makatsang, tse kenyeletsang bosholu, lipolao, le litlolo tse ling tsa molao ekasitana le boitsoaro ba hore mapolesa a bonahale matlong a thitelo ka seaparo sa sepolesa, e leng seo a bontšang e le sesupo sa hore melao e ba tsamaisang ha e matla ho lekana.

H'a tsoelapele, o re ba khatetse matla ke bakhethoa ba sechaba bao ba ba khethileng, hobane ha hona le ka mohla ba ba atamelang ho tla fuma-na hore na bona e le sechaba likhaello le litlhoko tsa bona ke li feng, empa ha ba qeta ho

ba tšelisa molatsoana feela, b'a ba lebala.

A re ho ea ka eena o khotalletsa hore tlhopho-bocha e tloheloe hobane e bakile moreea-reea o sa hlakeng hore na ha ho nepahetse ke ha ho lokeloa hore ho etsoe joang, moo a reng bothata ke hore babusi le baetapele, ba ikhaba ka lintho, ba siella sechaba morao, 'me "litaba tsena kaofela li re tsoetsa maqeba re le sechaba, li ea re leka hobane ekare ke tsa lithahasello tse itseng feela," ke Malothoane eo.

Ho tloha moo, Malothoane o boetse a supa hore haeba tlhopho-bocha e tla qetella e pasitse, ho mpe ho shejoe ka matla taba ea botlokotsebe bo tsamaellanang le lipolao tse totileng haholo ka har'a naha, moo teng a reng lipusong tse fapakaneng, esale ba lla ka bothata bo tsoanang, empa ha ba bone phetoho. A re eena

o lula a fetola khetho ea hae hangata ka khopolo ea hore o tla khetha moetapele ea tla qetella a fihletse ho rarolla liqholotso tse tobileng naha. Empa, o re khetho ea hae e ea le metsi ka mehla, kaha ho sa be joalo, a re leha ho le joalo a keke a emisa ho khetha.

Ka lehlakoreng le leng, monghali Thaba Leutloela, h'a tšetleha maikutlo a hae malebana le seo a se lebelletseng kamor'a tlhopho-bocha, mabapi le litaba tse amang Borena le Botlotlehi, o itse marena a lokela ho ekeletsoa matla, kaha ho bonahala moraong ona ba koteloa linthong tse 'maloa tsa puso, tseo pele ba neng ba ena le matla holim'a tsona, moo teng a reng borena ho se ho tumme lebitso feela, athe haele matla ona a qepa letsatsi le letsatsi.

O re borena bo amohuoe matla, eaba matla ao a

roesoa makh'anselara, 'me ka hona o lebelletse hore tlhopho-bocha ena e tsosolose seriti le matla a borena, moo a itseng botlotlehi bona ha bo na thuso hobane botlotlehi ba Lesotho ha bo etse liqeto, leha ele eng kapa tsona litaelo ha ho lokeleha, ka hoo o re o khotalletsa hore botlotlehi bo felisoe, empa Motlotlehi e be Morena e Moholo boemong ba marena a sehlooho "hobane o fetotsoe thepa ea bapolotiki", ke Leutloela eo.

Naha ea Lesotho e se e hatetse pele litabeng tsa tlhopho-bocha, moo teng naha e seng e khathile tema e toma kaha e ntse e tsoelapele ka ho tsoara liphutheho tse fapakaneng ka mafapha ho fapana ha ona, ho kenyeletsa ho tsoaroa ha 'moka oa naha (National Dialogue), ho aha tokomane ea tumellano ea tšebetso ea tlhopho-bocha har'a tse ling.

Bapolotiki ba tlohele ho iketsa bo ntšunye-khare

Lt. Gen Khoantle Motšomotšo
Mafu a bona a bakuoe ke masole a ka tlasa bolauli ba bona

Lt. Gen Maaparankoe Mahao

Col. Tefo Hashatsi

Brig. Bulane Sechele

Ba timetse ka mora polao ea molauli oa sesole Lt. Gen Khoantle Motšomotšo

se etsang, empa re le sechaba re ea tseba hore khotso eona ha e eo. Batho bana ba lokela hore ho bona ho kenngoe bonngoe, tse ling li tla latela,” a rialo Molikoe.

Molikoe are tlhopho bocha ena e lokela e supe meoloane eo ka eona molao oa litsi tsa tšireletso o tla sebetsa ka toka ho bohle.

A etsa mohlala ka hore ho’a tsebahala hore ba bang ba bona ke babaelloa litlolong tsa molao, empa ho bonahala ha liketso tsena tseo ba manngoang le tsona, li sa nkeloe likhato tse matla tsa molao, joalokaha li entsoe ke masafilone. A re ho tloha moo ho ke ho shebisiso e hantle hore na matla a Akhente ea Muso e buelellang basebetsi ba ‘Muso a fella ho kae, kaha hangata linyeeo tsa bona li liehisoa hona ka makhotleng ba be ba qetelle ba lokollotsoe litlamong.

“Ene eka ho ka kenyelletsoa le taba ea mebala ea makhotla a lipolotiki ka har’a bohlanga, haholo ka har’a litsi tsena tse hlokolosi. Lilemong tsa ho feta bahlanka ba tšireletso ba ne ba sa lumelloa ho apara mebala ea lipolotiki kapa hona ho iponahatsa hore na ba oela mekheng e feng, empa hona joale re ea tseba hore bongata ba bona ba oela mokheng o itseng le o itseng e pusong, e leng eona ntho e ba sitisang ho etsa mosebetsi ha feela litaba tsa tlolo e fe kapa e fe e tobile litho tsa mekha ea bona. Ketso ena e qetella e hlokisa Basotho ba bangata tšepo e tihileng, ea moshoelella, ho bona kaha e mong le e mong o na le letsoalo la hore haeba esetho sa mokha oo, hona le lintho tse peli tse ka motjamelang e leng teronko le lefu,” a rialo Molikoe.

H’a phethela a re taba ea hore motho h’a bitselitsoe litsing tsa tšireletso, joaloka sepoleseng, ebe o lahlehelo ke bophelo, e ne e le tšomo ka hare ho naha ea Lesotho. A re hona joale ho bonahala e le ntho e iphetang khafetsa, ‘me bohle beng ba liketso tsena tse sooto ba tlosoa sebakeng sa moo ketsahalo e etsahetseng ebe o eo sebetsa sebakeng ke seng, ntle le ho tsebisa lelapa hore na litaba tsa mofu li ntse li sebetsoa joang, hona ‘melaelloa o se a le litlamong kapa joang. A re ke tse ling tsa litaba tse lokelang hore nakong ea tlhopho bocha ho tsitsoe saleng ka tsona.

“Leha ho le joalo tlhopho bocha eona re e thabetse, hobane hone ho bonahala ho ena le melao e mengata e ntseng e sebelisoa e seng e le ea khale haholo e sa lumellane le bophelo bo seng bo pheloa hona joale ke moloko o mocha,” a rialo Molikoe a thetha litaba tsa hae.

MAFETENG - Bapolotiki ba Lesotho, haholo-holo ba tšoereng puso, eka-ba matona, ho kenyeletsa le litona-kholo, ba lokela ho tseba moleli oa bona, ba tlohelle ho iketsa bo-ntšunye khare ka har’a litsi tsa tšireletso.

Taba tsena li builoe ke Mofumahali ‘Makabelo Molikoe, oa Mafeteng, Ha Seithleko, a totobatsa hore ho bonahala tlhopho-bocha ena e reretsoeng naha ea Lesotho esale hole haholo ho phethahatsoa kaha ho bonahala ho sa kenyelletsoa hore na matla a bapolotiki bana ba baikhabi a fella kae litabeng tsa tšireletso.

“Naha ena ea rona e boemong bona ka lebaka la ho se tsebe hore na bapolotiki ba lokela ho tšoara kapa hona ho tsamaisa litsi tsa tšireletso joang. Hase ntho eo re ka iphapanyetsang eona hore batho bana ha ba utloane, ha bana bo ‘ngoe, leha hangata re ba bona ba kopane ba etsa mehoanto ea khotso b’a be ba se ba e leka hobane ba qobelletsoe, ho sena seo ba ka

Thank You
For
Your Support

Wishing you the best of 2019

MERRY
Christmas
& HAPPY NEW YEAR

From
TRANSFORMATION RESOURCE CENTRE
If you want peace work for justice

Liofisi tsa lekala la lichelete Qhobosheaneng - Maseru

Ba tla hopoloa ka ho etella pele mebuso e makhotla a matona a leng maholo

Lekhotla la matona ke seseli holim'a likhafa tsa mafutsana

Matona a entse matsoho masoto

...ho hlakisoa palo le methati ea ho thonngoa le khethelo botoneng

LERIBE, Matlakeng - Matona a mangata a lentse matsoho masoto ha ho bonahale le hore na ba ntse ba etsang ka hare ho paramente, ho hoholo ke ho fetisa melao le melaoana e molemong oa lephako la bona le ba malapa a bona ba sa n-tse sechaba se ba khethileng.

Litaba tsena li builoe ke Monghali Phetiso Monkhe oa Matlakeng Leribe, moo a neng a le seboko ke bongata ba matona a puso ea Motlotlehi, ao a reng a bonahalang a eketsoa nyele le bosiu.

Monkhe o re tlopho bocha ena e lokela ho tsepamisa le hona ho hlakisa hore na hantle matona a lokela hore abe a ma kae, e seng ntho ena e bonahalang e etsoa ke bapolutiki ha ba shebelana le baratuo ba bona, ka ho totomisa likheo tsa botona ho sa natsoe hore na sena se kena ha kae moko-tleng oa sechaba, o lulang o boletsoa hore o'alutla ebile o chonne.

"Molao oa motheo oa naha ena o masoba ao re kekeng

ra iphapanyetsa ona, hona joale maparamente a ntse a nyetleletsoa lichelete tse ngata tseo ba bileng hape ba qetellang ka ho li lefelloa. Ke etsa mohlala ka chelete ena eo ho thoeng ke ea lijo, ke chelete e ngata haholo hobane batho ba se ntse ba khola, ho kenyeletsa le ena ea li-M500,000, eo ho sa utloahaleng hore na ba e felloang, empa sechaba se sotlehile kante," a rialo Monkhe.

Monkhe a re thlopho-bocha e lokela hore ho shebanoe le hore na ke hobaneng ha maparamente a lokela ho kalingoa chelete eo empa ba khola, hape le hore na ke ka lebaka le feng ho thoeng ba patalloa mokitlana oo empa sechaba sa Basotho sona se setse le tlala ho kenyeletsa le mafu a mangata ka hare ho naha, a bonahalang a sa ee moriting.

A re lebaka le etsang hore Basotho ba bonahale ba se ba khetha ka lipalo tse tlaase, a mang a mabaka a ka sehloohong ke ona ana a hore

hona le batho ba ikentseng litsotsi tsa molao.

"Hona joale ha se ntho eo re ka iphapanyetsa eona hore pusong ea Dr. Pakalitha Mosisili, ba ile ba iketsetsa melao le melaoana e hlalosang hore ha Litona Kholo le balekane ba bona ba ea phomolong hobe le litsiane tseo ba li fuoang, ho kenyeletsoa le tšireletso ea ka linako tsohle, koloi le moqho-bi. Hoja ho ne ho ena le melao e hlakileng, sena se ne se keke sa etsahala hobane batho bao bane ba sebetsa, ba ena le chelete e ka ba phelising bophelo bohle ba bona. Empa hare iphaphanya re le Basotho re re ho lokile joale, e makatsang ke hore na basali ba bona ba fuoa litsiane tse entseng joang, ke tse ling tsa litaba tse lokelang ho hlophuo ba bocha tseo," a rialo Monkhe.

H'a lahlela molangoana oa hae Mofumahali Qenehelo Mafane eena o itse ho kenyeletsoe le popo bocha hore na ha motho e le leparamente a khethiloe ke sechaba lebatooeng o lokela hore a etse joang

nakong eo a batlang ho tšelela mokheng o mong. A re eena ea ho tšela ka menoana ea batho, eona e bohloko hobane batho bang b'a be ba khethile mokha e seng hakaalo motho.

"Khothaletso eaka eo ke hlokang e kenyeletsoe thlopho bocheng ke hore ha mokhethoa a se a ikutloa matla hore o batla ho ea ka mokheng o mong, a khutlele lebatooeng, lebatooa le joalo ho be le likhetho pheto, ho khethoe bocha. Ntle le moo mekha ena e ntseng e kenella e mecha, e lokela ho fokotsoa bonyane re ke re ee likethong ka mekha e mehlano ha ho se ho thoe e mengata. Hobe le taola mekheng e ntseng e runya," a rialo Mafane.

A thatiseletsa ka hore o bona bapolutiki ba jahile pere ba batla tlhopho bocha ena eka e ka nka beke ebe e se e felile, a re haeba ke litaba tse amang sechaba le naha, li lokela hore bonyane li nke lilemo leha e se e kaba tse peli, hore hobe le ho lumellana kapa hona ho hanana ka e meng melao.

H'a lokalisa litaba tsa hae Monghali Phoka Tjora eena o itse ba hloka hore bonyane ho nyakureloe litaba tsa hore basali ba ke ba fueo matla ka hare ho naha. A re ba se ba bone hore banna ba hloloa ke puso, a supa hore takatso ea hae eena e kaba hore Lesotho leke le fumane Tona-kholo ea mosali, ba tsoarelloe joaloka molaong oane oa hore ho thoe Mabatooa a mang ke a matšehali.

"Ho kenyeletsoe hore selemo le selemo hobe le keketseho ea litsiane tsa maqhekoana, e seng a ekeletsoe ke Tona Kholo mohla a ratang, ebe ntho e molaong hore selemo le selemo ba ekeletsoe ho ipapisitsoe le boemo ba moruo, e seng ba fueo M20.00. Hona joale re phela le likhutsana 'me M700 ke chelete e nyane haholo ho phelisa likhutsana tse bileng li kenang sekolong," a rialo Tjora a sola taba ea hore bahlomphehi le maparamente ba hlola ba ekeletsoa empa ho sa natsoa metsofe ea naha.

Sechaba sa Matlakeng sere tonakholo atsoe ka hare ho ofisi

Tonakholo Dr Motsoahae Thomas Thabane

LERIBE: Baahi ba Matlakeng seterekeng sa Leribe bare tonakholo Dr. Motsoahae Thomas Thabane o lokela hotsoa ka hare ho ofisi ho etela mabatoa ohle ka hare ho naha ele ho ithuta hore na bosebeletsi bo ntseng bo fanoa ke bahlanka efeela ele bo nepahetseng kaha ho bonahala naha ea Lesotho e ntse e tetebela ka hare ho bufuma bo iketsetsoang ka boomo.

Sena ke hoea ka emong oa baahi motseng ona monghali Mohlonechoa Tšoaeli ea su-

pileng hore mehleng ea puso ea Morena Leabua Jonathan bahlanka bane ba isa litšebeliso sechabeng kaha bane ba tseba hore ke motho ea kenellang ka hare ho sechaba ho ithuta hore na efela ho ntse ho sebeletsoa sechaba se joalo.

A re nakong ena ea tlhopho bocha tšebetso ekang ena e lokela ho eloa hloko kaha etla thusa naha ena hotsoa ka hare ho bofuma. Hosalejoalo baahi ba ‘maloa ba motse ona ho bonahetse baena le maikutlo a fapakaneng ka seabo seo Mot-

lotlehi a lokelang hoba le sona ka hare ho litaba tsa puso eleng moo ena Monghali Tšoaello a supileng ha Motlotlehi e lokela hoba ena eanang le matla aho khetha liofisiri tse kholo tsa tšireletso ka hare ho naha ‘me ka kotloloho eleng moo molao o buang ka molaoli oa sesole sa Lesotho, mookameli oa sepolesa sa Lesotho, oa setsi sa tlhabollo ea batšoaruo le sa mautloela kaha a supile hore ho bonahala bapolotiki ele bona ba bakang tlhokahalo ea botsitso ka hare ho tsona litsi

tsena.

O boetse a supa hore ntlha ea hore ebe tonakholo hae fihla etla khetha motho eo e lumelang haele ena eaka etellang pele sesole sa naha ebaka mathata moo joale e reng e mong le ena haa fihla ebe o fihla a khetha ea ratoang ke ena.

Ka lehlakoreng le leng monghali Tholang Thaba o supile hore naha ea Lesotho hae lokele ho boela e khutlela pusong ea borena kaha e ile ea eba teng ‘me Basotho ba

iponela hore na e ile ea baka mathata a joang. A re hoka fosahala hore ebe motho ale mong aka tšepeloa ho etsetsa naha ena liqeto kaha matla moo joale teng aseng ale mangata eba motho kapo batho baka etsa lintho tse seng li se molemong oa sechaba.

Athe monghali ‘Mokela Seleso ena o supile hore tonakholo o lokela honna e ntse eba ena eanang le matla aho khetha liofisiri tse jolao kaha ele ena ea khethuoeng ke sechaba ‘me sechaba se tenne semo khetha hobane sena le tšepo ho ena ea hose etsetsa liqeto tse molemong oa naha. A re haho etsoa eona tlhopho bocha ena hokampa hoa lokioa hore le ena Motlotlehi a boele a okhe matla sechabeng eleng setlang homo thusa ho etsa liqeto tse molemong oa sona sechaba sena seo ase eteletseng pele.

Mofumahali Mateboho Molopi ena o supile hore ke ntho esa amoheleng hore ebe bapolotiki ba ikhapetse matla ohle a tsamaiso leho behella motlotlehi ka thoko ‘me joale ho bonahala ele bona ba ntseng ba tetebetsa naha ena kaha ba etsa lintho tse molemong oa bona eseng oa sechaba sa Basotho. A re bona ele sechaba ba boetse ba batla base ba lahlehetsoe ke tšepo ekasita le ho makhotla a molao kaha ho bonanahala litloli tsa molao lisa fuoe likotlo tseba lokelang, kaha ba tšoarua ‘me ebe kamorao ho nako eseng kae ba boetse base ba khutlile ba kene ka hare ho sona sechaba sena seo base utloisitseng bohloko.

Athe monghali Tšoaeli o boetse hape a supa hore le khetho ea moahloli e moholo oa lekhotla le phahameng e lokela ho tlosoa ho boralipolotiki kaha ho bonahala bae sebetsa kali thahasello tsa bona ‘me motlotlehi a boele a apesoe ona matla a joalo.

O phethetse kaho supa hore tello ea bona kamorao ho litaba tsena tsa tlhopho-bocha keho bona mabotho a naha ena a tšireletso a tlohile mono moo ba phelang teng Maseru kaha ba qetella ba ameha litabeng tsabo ralipolotiki, ‘me ba beuo meeling ea naha ho loantša bosholu ba liphoofolo tse lebisoa naheng ea Afrika Boroa leho boela ba phela metebong ele hona ho loantša leho felisa bosholu eleng seo a supileng haele boikarabello bo feletseng ba tonakholo ho bona hore tsena tsohle liea et-sahala.

Monghali Lesao Lehohla

Maphalla ore ho fetoloe mokhoa oa ho khetha

LERIBE - Setho sa mohleng sa paramente ea Lesotho, ebile ele mokaubere litabeng tsa tsamaiso ea paramente, Mohl. Sello Maphalla, ore nakong eo ho kenoang litabeng tsa tlhopho bocha, paramente ea Lesotho e lokela ho imamella ho lokisa tsamaiso ea eona, e kenyelletsang ho laoloa ka mokhoa o hlakileng ho tšela ha litho tsa ntlo ho ea mekheng le makhotleng a mang, kapa hona ho ithehela makhotla a bona.

Maphalla a re ntlha ena ea litho tsa paramente ea ho tšela e hlokisa mebuso botsitso, kaha ho se ho bonahe-tse hore e boetse ebile e felisa bophelo ba puso pele ho nako. A re linaheng tse ling hona hloahloeng ena eka boroa ho Afrika, SADC, joaloka naheng ea Zambia, ba ile ba e hlokomela hore taba ena e lokela ho laoloa, eleng moo paramente ea naha eo e ileng ea fihlela qeto ea hore maparamente a lokela ho ema lilemo tse peli pele ba ka tšela, 'me hape nakong eo ba tšelang ho boele ho khutleloe sechabeng se ba khethileng.

A re ho boetse ho lokela hore ho lokisoa ntlha ea hore ebang moparamente aka etsa qeto ea ho tšela a le mong, eleng moo a supileng hore e lokela ho ba ntlha e kopanetsoeng ke moparamente ea joalo le sechaba, le hore joale mokha kapa lekhotala leo moparamente ea joalo a khethilong tlas'a lona, le lona le lokela hoba le seabo tabeng ena ka hore ho uoe likomiting ho tloha makaleng, mane tlaase.

Hosalejoalo Maphalla o

boetse a hatella hore tšebetso ea paramente e lokela ho ba e kopanetsoeng ke mahlakore ohle, ekaba la 'muso le la bohanyetsi, eleng moo a itseng hore bohanyetsi le bona bo ikutloe ele karolo ea litaba tsa puso, 'muso o lokela ho khetha motsamaisi oa lipuisano ha motlatsi oa hae eena aka hlaha ka lehlakoreng la bohanyetsi, a supa hore linaheng tse ling tse tsoanang le Mauritius mokhoa ona o se o ntse o sebelisoa 'me o bonahetse o tsitsisa mebuso ea linaha tse joalo.

A re ho boetse ho lokela hore ho lokisoa ntlha ea hore litho tsa lekhotala la matona li khethoe ka hare le kantle ho paramente, batho ba tsoereng maemo a itseng ka hare ho likomiti tse kholo tsa mekha ea bona ba se thonyetsoe ho ba litho tsa lekhotala la matona le hore litho tse robeli tse thonyetsoang Senateng e loke-la hoba ka litsebo tse khethileng 'me ba ananeloe ke matho a mabeli a paramente.

A re ntlhe e ngoe e lokelang ho lokisoa ke eona melao e tsamaisang paramente, eleng li-Standing Orders kaha hofihlela hajoale li supa ha litaba tse sebetsoang ke paramente ele tsona tsa ho qetela, empa morao tjena ho bonahala litho li se li fetisetse litaba tse joalo makhotleng a molao. O supile hore ntlha ea karolelano ea matla litabeng tsena e lokela ho lekoloa ka tsela e kenelletseng kaha joale lehlakore le leng eba joale le kenakenana le litaba tsa le leng eleng moo a supileng hore ho ka nepahala ha litaba tse amanang le paramente li ka mameloa feela ke lekhotala la molao oa motheo

kaha ele lona feela le tšepetsoeng ho toloka molao oa motheo oa naha. O boetse a supa hore tlhopho bocheng mona haho ea lokela ho qaloa fatše molao oa motheo oa naha empa ho lokeloa ho lokisoa ona o teng o ntseng o sebelisoa hofihlela hajoale.

A re hofihlela joale sechaba se ntse se lumela hore maparamente ke ona a khethang tona-kholo eleng seo a supileng hasese joalo kaha tonakholo a fihla ka paramenteng ase a ntse a khethiloe ho hlaha mekheng le makhotleng a lipolotiki koana, eleng se lokelang ho lokisoa hore tonakholo a khethoe ke tulo e kopanetsoeng ea ntlo e ka tlaase ea paramnete le ea Senate.

Are ntlha ea hore sechaba ebe ekaba sona se khethang tonakholo ho tloha tlaase mane eka se nepahale kaha mabitso a joalo a li-tona-kholo a lokela ho hlaha mabatoeng mane ka bakhethoa bao eleng baemeli ba sechaba.

O boetse a supa hore mokhoa ona oo naha ea Lesotho e ntseng e o sebelisa hajoale oa masia-siane o lokela ho lahloa kaha o bakela naha ena mathata, kaha joale ho bonahala ho ntse ho runya mekha e mengata ea lipolotiki, kaha le ngoliso feela ea makhotala a joalo ele bobebe kaha ho lebelletsoe hore motho bonyane abe a ena le batho ba makholo a mahlano 'me hone hoka loka ha ene eka eketsoa hoba likete tse robeli. A re le tsela eo feela ho ajoang litulo tsa khekhethane ka eona ese e ntse e lokela ho lokisoa kaha efa eona mekha ena monyetla oa ho kena ka hare ho paramente leha ba

Likhethong tsa 2017

hloka botšehetsi bo bongata, eleng moo a supileng hore naha ea Lesotho e lokela ho imamella ho sebelisa mokhoa oa khekhethane feela ha ho tsoaroa likhetho 'me ho felisoa khetho ena ea mabatoa.

Hosalejoalo Maphalla o supile hore taba ea tlhopho ea bophatlatlati le eona ka mokhoa o tsoanang, e lokela ho nkeloa holimo haholo kaha hofihlela hajoale ho ntse ho sena melao e hlakileng e tataisang tšebetso ea bophatlatlati, eleng se thatafatsang tšebetso lipakeng tsa bophatlatlati le 'muso. A re sena se ka etsahala hafeela ha ho ka eloa hloko bohlokoa ba leano la bophatlatlati kaha etlaba lona leo joale mophatlatlati e mong le e mong atlang ho lebelloa ho sebetse ka lona.

O boetse a supa hore hofihlela hajoale haho melao e hlakileng eo motho aka ipa-

pisang le eona h'a re mophatlatlati ea itseng o fositse, eleng se hlileng se behang baphatlatlati ba bangata tlokotsing. A re hajoale se etsahalang ka hare ho naha ea Lesotho ke ho bona mebuso e sebetse le mahlakore a itseng a bophatlatlati ho sekisetsoa a mang, eleng se sa amoheleng pu-song ea sechaba ka sechaba.

A re tsela eo ho thehuoeng Lekhotla la naha la taolo ea khaso ka eona e bonahala ele bokooa eleng se hlileng se etsang hore ebe batho bao ba behiloeng moo ba iphumanang ba lutse feela ba etse letho, kaha ba hile ba sitoa ho sireletsa baphatlatlati nakong eo ba hleketsoang ke babusi, le hore joale ho lokoloe hore ho ahoe bocha lekhotala lena ka mokhoa oo le ikemetseng 'me le kekeng la kenelloa ke boralipolotiki.

Paramente ke Leboella la bapolotiki ho ipha mekoloto

Paramente ea Lesotho e lokeloa ho shejoa bocha, ho khutleloe mokhoeng oa masiea-sieane hobane ena ea khekhethane ha e arabele litlhoko tsa sechaba ke mokhoa fela oa hore bapolotiki ba je lichetele tsa sechaba.

Mofumahali 'Malimakatso Lesale (44) oa Manganeng Kolonyama Leribe o re mekha le makhotala a lipolotiki a bakiloe ke ntsoelopele ena ea khekhethane, a re bapolotiki ba theha mekha hobane ba shebile ho kena ka paramenteng ho lo kalima M500,000 eseng ho emela sechaba.

A re engoe e sa ba luleng hantle e le sechaba ke hore bakhethoa ba tšele ka livoutu tsa sechaba ka paramenteng ba sa ba batla maikutlo, a re ho

lokela ho etsoe molao o reng motho a tšele ka boena motho ea mohlahlamang lebatoeng a emele sechaba ka mokha o hlotseeng lebatoeng le joalo.

A re litsi tsa tšireletso li lahlahetsoe ke boleng ka lebaka la ho kena lipolotiking a re khiro ea bona e lokela e etsoe ke lekhotala le ikemetseng ho qoba hore bapolotiki ba fe balateli ba bona mosebetsi e le ho ba putsa empa ba se na litsebo tse lekaneng tsa ho sebetse sepoleseng.

Ho sa le joale, Mofumahali Maleshoane Maboka (50) oa Qoaling Maseru o re sechaba se lahlehetsoe ke tšepo ho sepolesa ka lebaka la lipolao tsa batho tseo boholo ba tsona ba sa li tsoareleng kapa hona ho isoa molaong. A re ho hloka-

hala hore ba isoe lithupelong ho ba hlahllela ka litsebo le ho arolelana litsebo le sepolesa sa linaha tse ling.

A re molao o thibele litho tsa litsi tsa tšireletso ho ba le seabo lipolotiking tsa mebala, ba hle ba thibeloe ho khetha e le hore ba se nke lehlakore la bapolotiki, ba sebeletse sechaba ka ho tsoana.

A re leha ho le joalo, ka lebaka la tlhokahalo ea mesebetsi, litsi tsa tšireletso ke tsona tse fanang ka mosebetsi ho bacha ka bongata ka hona ke hore ho lokisoa tsela eo li sebetse ka eona ho fihlela ho na le mekhoe e meng ea tlhahiso ea mesebetsi. A re sesole sona ha ho hloka hore se amohela batho ba bacha selemo le selemo, palo ea sona e se ke ea ba ngata

hobane ha hona letho le ngata leo se le etsang.

O itse hobane mefuta ea litlolo tsa molao tsa morao tjena e se e le tsa boemo bo phameng, karolo e ngoe ea litho tsa litsi tsa tšireletso e lokela ho koetlisoa ka mokhoa o holimo 'me ba nne ba isoe koetlisong nako le nako e le hore ba be le boiphihlelo.

O boetse a re o bona ho sa hloka hore marena a eketsoe matla empa borena bo se ke ba felisoa hobane ke bona bo kopanyang sechaba, a re leha ho le joalo morena a khethoe ke sechaba ho ea ka makhabane a hae eseng a botsoalloe hobane ba bang ha bana bohlale ba ho etella sechaba pele.

O itse litabeng tsa paramente o lakatsa hore mapara-

mente a khutlise chelete eo a e kalimeloeng leha ba ka qhalana. A re ba se hlole ba kalingoa chelete, e mpe e sebelisoa ho ntlafatsa litsi tsa tšireletso joalo ka ho fana ka koetliso ea nako le nako.

A re ho tšela ho se hlole ho lumelloa hobane ke hona ho bakang likhathatso lipakeng tsa bapolotiki le sechaba.

Ho fihlela ha joale, litho tsa litsi tsa tšireletso li fumantsoa mosebetsi ka mora ho phethela sehlopha sa bohloko (FORM E) ka lipehelo tsa ho feta ka katleho lithuto tse 'nne tse kenyeletsang sesotho le senyesemane ka pass, a re lipehelo tsena li tlase hampe, haholo nakong ena eo boemo bathuto bo thefulehileng.

Tse ling tsa likhothaletso tse fanoeng kopanong ena ke hore ho sisingoe hore ho be le melao e tla etsa hore bophatlalatsi bo ikemele le hore baphatlalatsi ba tšehetsane ho hlola mathata ao ba kopanang le ona.

Transformation Resource Centre

Ke mokhatlo o ikemetseng oa litokelo tsa mantlha tsa botho o sebetsanang le puso e hloekileng, puso ea sechaba ka sechaba, thuto ka likhetho, paramente le ho beha leihlo mesebetsi e meholo e kang matamo, merafo le litaba tsa tikoloho. Mona ke moo TRC e reng ba angoang ke mesebetsi ena e meholo ba fumane melemo e otlohleng.

Puso ea Sechaba ka Sechaba le Litokelo tsa Mantlha tsa Botho (Democracy and Human Rights)

Lena ke lefapha la puso ea sechaba ka sechaba le litokelo tsa mantlha tsa botho le shebaneng le thuto sechabeng, matlafatso ea puso ea sechaba ka sechaba, ho kenya letsoho pusong le ho tšehetsa litsi tsa puso ea sechaba ka sechaba; litaba tsa paramente; puso ea libaka le borena hammoho le thuto ea likhetho. Mona TRC e khothaletsa hore ho etsoe litsi tse kang tsa tharollo ea likhohlano, popo ea sechaba le ho sebeletsa khotso le kanetso ea eona kahara Basotho le komisi ea litokelo tsa mantlha tsa botho.

Toka Bophelong ba Sechaba se angoang ke tikoloho (Social and Environmental Justice)

Lena ke lefapha la TRC le shebaneng le ho alosa mesebetsi e meholo e kang matamo, merafo, litsela, likoari, litaba tsa tikoloho le metsi. Ka tikoloho ke hore mesebetsi ena e meholo e seke ea utloisa sechaba bohloko empa e fumantse sechaba litokelo tsa sona le melemo e otlohleng e kang metsi, matloana le motlakase esita le ntlafatso. Lefapha lena le boetse le shebane le hore sechaba se kenye letsoho liqetong tse se amang mesebetsing ena e meholo. Ke lefapheng lena moo TRC e reng metsi le matloana e lokela ho ba litokelo tse tikelelitsoeng molaong oa motheo.

Pokello ea Lingoliloeng, Litaba tsa Sechaba le Tsebetso ea setsi (Resource Centre and Information)

Lena Lefapha ke seipone sa TRC. Le fana ka leseli ho basebeletsi ba TRC hore ba matlafale ha ba sebetsa litaba tsa sechaba. Ke sebaka se fanang ka leseli la thuto ho sechaba. Sena se etsoa ke hore TRC ena le pokello ea libuka moo basebetsi ba TRC le sechaba ba hlahlelloang ka litsebo hore ba wtsebe ho alosa maano a puso hore ba tsebe ho hlopholla litaba tsa lipolotiki, litaba tsa moruo, litaba tsa sechaba le litaba tsa tumelo le bochaba. Tse fumanoang ka hare ho lefapha lena ke tse latelang: lipampiri tsa beke tsa Naha ea Lesotho le tsa Naha ea Afrika Boroa; litaba tsa Lesotho le leselinyana la Work for justice.

Information and Resource Centre

P.O. Box 1388

Maseru 100 – Lesotho

Tel: 266 22314463

Fax: 22322791

